

กระบวนการเสริมสร้างเยาวชนด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

The processing of Enhancing Youth with Buddhist Dharma

วิชาญชัย บุญแสง

Wichanchai Boonsang

คณะพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author, Email: wboonsang@yahoo.com

Received November 11, 2022; Revised December 16, 2022; Accepted: December 30, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างเยาวชนด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยศึกษาเชิงคุณภาพ พบว่า สังคมไทยยุคปัจจุบันไม่ได้ให้ความสนใจด้านคุณธรรมและจริยธรรม เป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับการแข่งขันและการแก่งแย่งเกินไป ส่งผลให้เยาวชนไม่สามารถปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว นี่ได้จึงทำให้เกิดการประพฤติปฏิบัติตนในทางที่ไม่พึงประสงค์ เกิดปัญหาด้านการขาดคุณธรรม จริยธรรมและซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งส่งผลให้ยากต่อการเสริมสร้างและปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นกับเยาวชน การนำเอาศีลธรรมทางศาสนามาใช้ดำเนินชีวิตในสังคมให้ดำเนินไปอย่างถูกต้องนั้น ต้องส่งเสริมการผนึกกำลังของบวร บ้าน วัด โรงเรียน ให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาจิตใจ ระเบียบวินัย คุณธรรมและจริยธรรมของเยาวชน รวมทั้งให้ทำประโยชน์ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม ส่งเสริมการศึกษาและการปฏิบัติตามหลักศาสนาต่างที่ถูกต้อง การนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ก็เพื่อการเป็นผู้นำที่ดี และคำสั่งสอนที่สำคัญๆ ของพระพุทธองค์ที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะของผู้นำที่ดี วิธีทางของการที่จะเป็นผู้นำที่ดีเพื่อใช้สำหรับเป็นแนวทางที่จะนำไปปฏิบัติ ได้แก่ ไตรสิกขา สังคหะวัตถุ 4 และอิทธิบาท 4

คำสำคัญ: กระบวนการเสริมสร้าง; เยาวชน; หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

Abstract

This article aims to study the process of enhancing youths with Buddhist principles. By qualitative study, it was found that Thai society was competitive for

benefit. They ignore about morals and ethics as a result, young people are unable to adjust to the rapid changes. This has resulted in unfavorable behavior of the youth. There was a problem of lack of morality. More ethical and complex. This will make it difficult to strengthen and instill morals and ethics in youth. Bringing morals and religions to life in society to proceed properly. The synergies of Houses, Temples and Schools must be promoted to be the center of mental development, discipline, morality and ethics of youth. Including to benefit and participate in social development Encourage the right education and practice of religious principles. The application of the principles is for good leadership. and important teachings of the Buddha that show the characteristics of a good leader or the way of being a good leader to be used as a guideline for implementation, such as the Threefold Training, Sangkhha Watthu 4, Itthibaht 4.

Keyword: Building Process; Strengthen Youth; Buddhist Principles

บทนำ

ปัจจุบันการแสวงหาความรู้และการเรียนรู้ได้มีการพัฒนาไปอย่างมาก ซึ่งเราได้นำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงทำให้วิธีการเรียนรู้ได้มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นเราพยายามให้เยาวชนเด็กรุ่นใหม่ไม่ให้ห่างไกลจากศาสนา เพราะหากเราไม่มุ่งเสริมสร้างหลักธรรมให้กับเยาวชนแล้ว อาจทำให้เยาวชนมีพฤติกรรมออกมาไม่ดีในอนาคตได้ เราจะพัฒนาเยาวชนรุ่นใหม่อย่างไรให้มีความรู้ทางด้านเทคโนโลยีควบคู่กันกับความเป็นคนมีคุณธรรมและจริยธรรม หวังที่จะไม่ให้ห่างไกลศาสนานั่นเอง

สังคมไทยการเรียนรู้ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญมากสังคมไทยคาดหวังว่าการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญ ที่ควรปลูกฝังให้กับเยาวชนไทย และจะต้องวางหลักเกณฑ์การสอนให้กับเยาวชนให้มีความเข้าใจในหลักธรรมเป็นพื้นฐานทางศาสนาเบื้องต้น โดยเยาวชนเป็นกลุ่มบุคคลอายุเกิน 14 ปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่ถึง 18 ปีบริบูรณ์ และมีใช่เป็นผู้บรรลุนิติภาวะแล้วด้วยการสมรส เมื่ออยู่ในสังคมมีหลายบทบาทเกิดขึ้นพร้อมกัน การได้รับสถานภาพเป็น “ลูก” เป็นอันดับแรกและมีสถานภาพต่างๆ ตามมาโดยลำดับ เมื่อเข้าเรียนก็เรียกว่าเป็น “นักเรียน นักศึกษา นิสิต” เป็นต้น เมื่อเติบโตขึ้นอีกระดับเรียกว่าเป็น “พลเมือง” เมื่อเข้าสู่พระพุทธศาสนาเรียกว่า “พุทธศาสนิกชน” เยาวชนจึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับสถาบันต่างๆ ในสังคมฐานะเป็นสมาชิก (พระมหาบุญเพียร ปุณณวิริโย, 2545) ดังนั้นการที่เยาวชนจะประสบความสำเร็จในด้านต่างๆ เป็นเยาวชนที่ดี เป็นคนเก่ง ต้องรู้จักฝึกฝนพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา (พระมหาอำพล คุณงฺกโร. , 2557)

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบัน เยาวชนในสังคมไทยเริ่มมีความรุนแรงและซับซ้อนมากขึ้น เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมในเมือง ประกอบกับเยาวชนมีความเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ ทำให้เยาวชนประสบปัญหามากมาย เช่น ปัญหาเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ปัญหาการทำแท้ง ปัญหาความรุนแรง ซึ่งมีสาเหตุจากปัญหาครอบครัว สภาพแวดล้อมใกล้ตัวที่ชักจูงไปในทางไม่ดี เป็นต้น

เหตุผลในการเสริมสร้างเยาวชนด้วยหลักธรรมเพื่อลดปัญหาต่างๆ เช่น เรื่องของการต่อต้านผู้ใหญ่อันนี้เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัดจนในยุคปัจจุบัน เยาวชนไม่ค่อยจะเชื่อฟังสิ่งที่ผู้ปกครองบอกกล่าว ประการที่สอง ปัญหาทางการด้านเรียน การใช้สมอง สติ ปัญญา ในการเรียนลดน้อยลง ประการที่สาม การมีรักในวัยเรียนของเยาวชน และการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ประการที่สี่ ปัญหาเรื่องยาเสพติด เป็นเรื่องสำคัญแม้ว่าปัจจุบัน ยาเสพติดบางอย่างได้ถูกนำมาขายได้ตามกฎหมายแล้วก็ตาม ความอยากลองอยากรู้ของเยาวชน ล้วนเป็นสิ่งที่ต้องระวังอย่างยิ่ง

ผู้ศึกษา มีความคิดเห็นว่า เยาวชนต้องเริ่มปลูกฝังในการเรียนรู้ตั้งแต่ตอนเป็นทารก โดยมีการฝึกพื้นฐานด้านการฟัง การมอง การสัมผัส การรับรู้กลิ่น รสชาติ กล่าวคือ พ่อแม่ควรใส่ใจในการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ โดยเริ่มจากให้เด็กได้ยินและฟังอย่างมีความสนใจ โดยที่ไม่มีการเร่งรัด โดยเสริมสร้างการเรียนรู้สิ่งที่อยู่รอบตัว เป็นอันดับแรก เป็นต้น

สภาพแวดล้อมของสังคมไทยปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์จากการเคลื่อนไหว ของวัฒนธรรมที่หลากหลายจากต่างประเทศ มีสื่อและเทคโนโลยีที่ไร้พรมแดน ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและ พฤติกรรมของบุคคลจนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะเยาวชนที่มีสภาพจิตใจ อ่อนแอและภูมิคุ้มกันบกพร่องทางสังคม ขาดวิจารณญาณในการคัดสรรที่จะเลือกรับสิ่งที่ดีและวัฒนธรรม ที่พึงประสงค์มาใช้เป็นเหตุให้ค่านิยม พฤติกรรม สังคม วิถีชีวิต โลกทัศน์มโนทัศน์และความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไป เกิดค่านิยมแนวใหม่เลียนแบบค่านิยมตะวันตกเป็นแบบบริโภคนิยมและวัตถุนิยม จริยธรรมคุณค่าของคนส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงไป บุคคลต่างเห็นแก่ตนเองมากกว่าส่วนรวม สังคมไทยเกิดการแข่งขันและเกิดการแก่งแย่ง กันจนไม่สนใจคุณธรรม จริยธรรม ส่งผลให้เยาวชนไม่สามารถปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว นี้ได้จึงทำให้เกิดการประพฤติปฏิบัติตนในทางที่ไม่พึงประสงค์ของเยาวชน เกิดปัญหาด้านการขาดคุณธรรม จริยธรรม และซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้ยากต่อการเสริมสร้างและปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นกับเยาวชน การนำเอาศีลธรรมและศาสนามาใช้ในการดำเนินชีวิตในสังคมให้ดำเนินไปอย่างถูกต้องนั้น ต้องส่งเสริมการฝึกกำลังของบ้าน วัด โรงเรียน ให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาจิตใจ ระเบียบวินัย คุณธรรมและจริยธรรมของเยาวชน รวมทั้งให้ทำประโยชน์ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม ส่งเสริมการศึกษาและการปฏิบัติตามหลักศาสนาต่างๆที่ถูกต้อง ที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาคนและสังคมที่ดีงาม

ปลูกฝังจิตสำนึกแก่เยาวชนในโรงเรียนทุกระดับ และดำรงชีวิตในสังคม ด้วยการพัฒนาจิตใจ (พระครูใบฎีกาสุนทร โสภโณ และคณะ, 2569)

กระบวนการเสริมสร้างเยาวชนมีสาระสำคัญ เพื่อต้องการให้เยาวชนได้เข้าใจในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา และสร้างพฤติกรรมที่ดีไม่ตกเป็นปัญหาของสังคม โดยหลักธรรมคำสอนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตของตนเองและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม และส่งผลให้การทำงานต่างๆ บรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีแบบแผนด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการเสริมสร้างเยาวชน

ผู้ศึกษามีความเห็นว่า การเสริมสร้างเยาวชนให้มีคุณธรรมและจริยธรรมโดยใช้หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา นำมาใช้กับเยาวชน และปลูกฝังให้เยาวชนเข้าใจ โดยอาศัยบุคคลที่เกี่ยวข้องตามลำดับ ดังนี้ 1) บิดา มารดา หรือผู้ปกครอง คือ ผู้ใกล้ชิดเยาวชนมากที่สุด และเป็นแบบอย่างที่ดีให้เยาวชนได้เรียนรู้ และปฏิบัติตาม 2) ครู อาจารย์ คือ ต้องมีความรู้ในการอบรมสั่งสอนให้เยาวชนเกิดความรู้ความเข้าใจถึงคุณธรรมจริยธรรมและศีลธรรม 3) พระภิกษุสงฆ์ คือ ผู้นำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาถ่ายทอดสู่เยาวชนให้เป็นคนที่ยึดถือการทำเพื่อตัวเองเพื่อคนอื่นและเพื่อส่วนรวม 4) เยาวชน เมื่อได้ศึกษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ทำให้มีจิตใจที่มั่นคงแน่วแน่มุ่งมั่นตรงต่อความดี ความงามและกล้าหาญในทางจริยธรรม ตั้งใจศึกษาหาความรู้เพื่อเข้าใจในหลักธรรมคำสอนมากขึ้น

หลักธรรมคำสอนสำคัญของพระพุทธองค์ที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะของผู้นำที่ดี หรือวิธีการเป็นผู้นำที่ดีเพื่อใช้เป็นแนวทางนำไปปฏิบัติ (พงศ์ หรดาล, 2546) ได้แก่ ไตรสิกขา สังคหะวัตถุ 4 และอิทธิบาท 4 ทั้งนี้ผู้ศึกษาได้นำหลักธรรมเรื่อง ไตรสิกขา มาใช้กับการเสริมสร้างเยาวชนไปสู่ความเป็นผู้นำ เพราะว่าไตรสิกขา ถือว่าเป็นหลักธรรมเบื้องต้นที่ต้องนำมาอบรมพื้นฐานก่อน เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจให้เยาวชน

1. ปัญหาสังคมที่ส่งผลกระทบต่อการเสริมสร้างเยาวชน สภาพปัญหาของสังคม ที่ส่งผลกระทบต่อการเสริมสร้างเยาวชนมีหลายปัญหา ผู้ศึกษาเห็นว่า ปัญหาที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของเยาวชน คือ ปัญหาด้านครอบครัว โดยครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมที่มีความสำคัญอันดับแรกสาเหตุมาจากครอบครัวทำให้เกิดปัญหาแก่เยาวชน ซึ่งหากครอบครัวมีตัวอย่างไม่ดีหรือปลูกฝังในสิ่งที่ไม่ดีก็ทำให้เยาวชนได้เรียนรู้ในสิ่งมิชอบ และมีแนวโน้มที่จะไม่สนใจในการเสริมสร้างพัฒนาตัวเองทางศาสนาก็จะนำไปสู่ การมีพฤติกรรมที่ส่งผลให้เกิดปัญหาทางสังคมต่อไปได้

ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหานี้สามารถเกิดกับครอบครัวทุกครอบครัวได้ เนื่องด้วยสภาวะเศรษฐกิจในยุคปัจจุบัน ที่เห็นได้ชัดคือ รายจ่ายมีมากขึ้นกว่ารายรับ ทำให้ครอบครัวต้องมุ่งเน้นการดำรงชีพ เพื่อความอยู่รอด กล่าวคือ หากเยาวชนได้อยู่ในครอบครัวที่ฐานะดี การส่งเสริมที่จะเรียนรู้

เพื่อเสริมสร้างเยาวชนให้มีความรู้ในด้านหลักธรรมก็มีแนวโน้มที่ดีด้วย ในทางตรงกันข้าม หากอยู่ในครอบครัวที่มีรายได้น้อย โอกาสที่จะเสริมสร้างก็จะมีน้อยลงไปด้วย เป็นต้น

ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ที่ส่งผลต่อการเรียนรู้และเสริมสร้างต่อเยาวชนที่เห็นได้ชัดเจน คือ สถาบันการศึกษาไม่ได้มุ่งเน้นเรื่องการนำเอาหลักธรรมทางศาสนาเข้ามาเสริมสร้างเยาวชน จึงทำให้เยาวชน ครูอาจารย์ไม่ได้ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี ส่งผลให้เยาวชนไม่ได้ตระหนักในคุณค่าของการเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมทางศาสนา อีกทั้งเยาวชนเห็นห่างพระพุทธศาสนาและเพิกเฉยในความนิยมในวัตถุ และละเลยคำสอนของพระพุทธศาสนาด้วยมีจิตวิญญูว่าเป็นเรื่องงมงายล้าสมัย เป็นต้น ทำให้เยาวชนขาดสิ่งจูงใจที่จะฟันฝ่าอุปสรรคในชีวิต และไม่เข้าใจแก่นแท้หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง และอาจเสื่อมศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาต่อไปด้วย (สรายุทธ เพ็ชรชีก, 2553)

2. แนวคิดหลักธรรมในการแก้ปัญหาเยาวชน แนวคิดการแก้ปัญหาเยาวชนควรเริ่มจากการอบรมบ่มนิสัยของเยาวชนให้รู้จักผิดชอบชั่วดี เสียก่อนผู้ปกครองควรให้ความรู้ความเข้าใจทางศาสนา เพื่อให้เยาวชนได้รับรู้ถึง ผลแห่งการกระทำ โดยนำหลักธรรมเข้ามาเสริมสร้างเยาวชน เพื่อให้เยาวชนได้มีทิศทางที่ดีในการดำรงชีวิตและอยู่ในสังคมได้

ก. ปัญหาทางสังคม พระพุทธศาสนาแนะวิธีการแก้ไขปัญหาสังคมที่เกี่ยวข้องกับบุคคลไว้ผ่านระบบศีล 5 ถือเป็นหลักการพัฒนาเสริมสร้างเยาวชนอย่างยั่งยืน และเป็นข้อปฏิบัติสากลของมนุษย์เพราะมนุษย์ไม่สามารถอยู่ได้คนเดียวในโลก ดังนั้นเมื่อมนุษย์ได้อยู่เป็นหมู่เป็นคณะและเป็นสังคม ศีลธรรม จึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาเสริมสร้างเยาวชนโดย ใช้ศีล 5 เป็นพื้นฐานก่อนที่จะเริ่มเข้าสู่หลักธรรมคำสอนอื่นเข้ามา และเมื่อเยาวชนได้รู้จักดีชอบทางศีลธรรมแล้วในการเรียนรู้ไปสู่หลักธรรมอื่นก็ไม่ใช่เรื่องยากที่จะปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอน และปัญหาต่างๆ ก็จะลดน้อยลง เป็นต้น

ข. ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ทุกคนล้วนต้องเจอปัญหาเศรษฐกิจ ดังนั้นเราจะต้องมีแนวทางการรับมือ โดยเริ่มจากตัวของเราเอง โดยที่ตัวเราจะต้องรู้จักการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเราเห็นได้ว่าในช่วงเกิดโรคระบาดโควิด-19 จึงจำเป็นต้องปรับวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการนำเอาคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการประสานกลมกลืนกับชีวิต ความรู้จักเพียงพอในการบริโภคใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิตแนวทางวิถีพุทธ มี 5 แนวทาง ดังนี้ 1) ประหยัด ลดละความฟุ่มเฟือย ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้านที่ไม่จำเป็นออกไป 2) ประกอบอาชีพด้วยความสุจริต 3) ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์ 4) ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก 5) ลดละสิ่งชั่วให้หมดสิ้นไป

เมื่อเยาวชนได้นำแนวทางนี้มาใช้ปัญหาด้านเศรษฐกิจก็จะลดลงอย่างแน่นอน เพราะปัจจุบันจะเห็นได้ว่าเยาวชนหลายคนได้บริโภคเกิดความพอดี จนกลายเป็นความฟุ่มเฟือยไปจนเกิดเป็นปัญหาอย่างเห็นได้ชัดเจนในปัจจุบัน สิ่งนี้เยาวชนต้องนำเอามาปรับใช้ในชีวิตตั้งแต่เริ่มต้น

ค. ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม แนวคิดวิธีการสร้างมุมมองที่เป็นการแก้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมของเยาวชน ควรใช้หลักสัมมาทิฐิเพื่อลดปัญหาต่อสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดี กล่าวคือ สัมมาทิฐิ คือ ความคิดที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม มีเหตุผลโดยยึดประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ สภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ โดยนำเอาหลักมงคลชีวิต 38 ประการ มาใช้ได้ เช่น การไม่คบคนพาล เมื่อเยาวชนหลีกเลี่ยงในการเจอหรือคบคนพาล ชีวิตของเยาวชนก็จะดีขึ้น เพราะคนพาลจะนำปัญหาต่างๆ เข้ามาให้เสมอในการเลือกคบเพื่อนหรือเข้ากลุ่มเยาวชนต้องรู้จักเข้าหาคนที่มีความรู้ หรือเรียกว่า การคบบัณฑิต เพราะบัณฑิตคือคนมีความรู้ และคนเหล่านี้จะนำความรู้ที่เป็นประโยชน์และสร้างความเข้าใจให้กับตัวเยาวชนอย่างดี อีกทั้งการเลือกอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม กล่าวคือ เยาวชนต้องรู้จักสภาพแวดล้อมและไม่ประพฤติดัวไปในทางที่ผิดหากอยู่ในใกล้สภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรม เป็นต้น

3. การเสริมสร้างการพัฒนาเยาวชนแบบยั่งยืน สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ได้กล่าวถึงเรื่องการพัฒนาคนเต็มทั้งคน ครบพร้อมกัน ต้องมี 3 ด้าน คือ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ทั้ง 3 ด้านแห่งการดำเนินชีวิตนั้นมีความสัมพันธ์กันและเป็นปัจจัยส่งผลต่อกัน และต้องพัฒนาไปด้วยกันเป็นระบบของไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นพื้นฐานของการพัฒนา ดังนี้

1) พฤติกรรม พฤติกรรมที่ดีเป็นช่องทางให้จิตใจพัฒนาและช่วยให้ปัญญางอกงาม อย่างน้อยพึงพัฒนาพฤติกรรมที่ไม่เบียดเบียน แต่เป็นพฤติกรรมที่สร้างสรรค์เกื้อกูล โดยเน้น พฤติกรรมทั่วไปเป้าหมายแรก คือ เด็กเล็กต้องทำให้ได้ ทั้งในบ้านและในโรงเรียน

2) จิตใจ จิตใจมีเจตจำนงเป็นตัวชี้เร้ากำหนดพฤติกรรมและสภาพจิตที่พอใจมีความสุข ก็ทำให้พฤติกรรมมีความมั่นคง ปัญญาจะทำงานได้ผลและพัฒนาไปได้ ต้องอาศัยสภาพจิตใจที่เหมาะสม โดยเฉพาะในการพัฒนาคนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

3) ปัญญา ปัญญาเป็นตัวแก้ปัญหา เป็นตัวจัดปรับทุกอย่างทั้งพฤติกรรมและจิตใจให้ลงตัวพอดี และเป็นตัวนำสู่จุดหมายแห่งอิสรภาพและสันติสุข จะต้องพัฒนาควบคู่ประสานกันไปและอิงอาศัยการพัฒนาทั้งพฤติกรรมและจิตใจ เช่น ชักนำเด็กตั้งแต่น้อย ให้รู้จักคิดในแนวทางของโยนิโสมนสิการ ไม่ใช่ทัฬหฆตเด็กให้จมลงไปในช่วงแห่งค้นหา หัดให้รู้จักคิดถามคิดตอบในเรื่องว่า คืออะไร เป็นอย่างไร เป็นมาอย่างไร เป็นเพราะอย่างไร เพื่ออะไร เป็นต้น แม้แต่เมื่อพาเด็กไปร้านค้าเด็กเห็นของเล่นสนใจจะได้จะเอา ก็ไม่หมกความคิดเด็กไว้กับความน่าได้นำเอาเพียงของรูปร่างสีสันแต่ชี้แนะเด็กในทางปัญญาด้วยโยนิโสมนสิการ เช่น ถาม-ค้นว่า อันนี้ สิ่งนี้ คืออะไร ทำที่ไหน ใช้เพื่ออะไร ทำได้อย่างไร มีข้อดีอย่างไร ข้อเสียอย่างไร เราจะปฏิบัติต่อมันอย่างไรจึงจะดี เป็นต้น (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2561)

กระบวนการเสริมสร้างเยาวชนด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

ผู้ศึกษา พบว่าในปัจจุบัน เราจะเห็นได้ว่า เมืองศักราชรัฐ พยายามเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเยาวชนอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมสำหรับชุมชนในท้องถิ่น ยกตัวอย่าง เช่น กิจกรรมด้านการส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ กิจกรรมด้านนันทนาการ กิจกรรมด้านกีฬา กิจกรรมด้านศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น กิจกรรมด้านการป้องกันยาเสพติดและโรคเอดส์ กิจกรรมด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน กิจกรรมด้านส่งเสริมสถาบันครอบครัวและสังคม แต่ก็ยังไม่แน่นอนอะไรทางศาสนาเท่าไรนัก ส่วนใหญ่จะเน้นเรื่องการศึกษา เป็นหลักให้กับเยาวชน ดังนั้น การมีผู้รู้ทางศาสนา แล้วส่งเสริมให้เยาวชนได้เข้าใจ มีการทำกิจกรรม นับว่าเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง

ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์ ได้กล่าวไว้ว่า สถาบันหรือแหล่งที่มีอิทธิพลต่อการเสริมสร้างเยาวชนทางด้านจริยธรรม และมีบทบาทเกี่ยวข้องในการเตรียมเยาวชนให้เป็นผู้มีจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ นั้น ได้แก่ บุคคล และสถาบันที่แวดล้อมเยาวชนได้ ดังนี้ 1) สถาบันครอบครัว อันได้แก่ บิดา มารดา ผู้ปกครอง ญาติผู้ใหญ่ ตลอดจนสมาชิกอื่นๆ ในครอบครัวจะเป็นแหล่งแรกที่ทำหน้าที่ปลูกฝังและถ่ายทอดคุณลักษณะทางจริยธรรมให้แก่เด็ก ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูกับลักษณะทางจริยธรรมของเด็ก ซึ่งส่วนใหญ่ปรากฏผลว่า เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบควบคุมมาก จะมีลักษณะเชื่อฟัง สุภาพ เอื้อเฟื้อ แต่มีลักษณะขี้อาย เก็บตัว ใจน้อย และชอบพึ่งพาผู้ใหญ่ ส่วนเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดู แบบควบคุมน้อย จะไม่เชื่อฟัง ไม่มีความรับผิดชอบและขาดสมาธิ ในขณะที่เด็กได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล จะเป็นเด็กที่ไม่ก้าวร้าว รู้จักผิดชอบชั่วดีและรู้สึกละเอียดใจเมื่อทำผิด 2) กลุ่มเพื่อน มีบทบาทสำคัญไม่น้อยในการสร้างค่านิยมและลักษณะทางจริยธรรมทั้งที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นในตัวเด็ก โดยเฉพาะเด็กที่เข้าสู่วัยรุ่นกลุ่มเพื่อนจะมีอิทธิพลมาก 3) สื่อสารมวลชนหรือสื่อมวลชนทุกรูปแบบ อาทิเช่นวิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ บทเพลง หนังสือพิมพ์และสิ่งพิมพ์ประเภทอื่นๆ อินเทอร์เน็ต ล้วนมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนในสังคม โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน 4) สถาบันการศึกษา เป็นแหล่งที่มีหน้าที่โดยตรงในการให้ความรู้ทั้งในด้านพุทธศึกษาและจริยศึกษาแก่เด็กและเยาวชน ในวัยเรียนโดยสถาบันการศึกษาอาจวัดวิชาจริยศึกษาขึ้นเป็นวิชาหนึ่งในหลักสูตร หรืออาจส่งเสริม ให้ครูทุกคนพยายามสอดแทรกจริยศึกษาในการสอนวิชาต่างๆ เพื่อมุ่งสร้างเสริมลักษณะทาง จริยธรรมให้พัฒนาขึ้นในตัวผู้เรียนอย่างจริงจัง (ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์, 2524)

สำหรับหลักธรรมแรกที่น่ามาเสริมสร้างเยาวชนโดยใช้หลักไตรสิกขา ซึ่งถือว่าเป็นระบบการศึกษาที่ทำให้เยาวชนพัฒนาอย่างมีดุลยภาพโดยมีรูปแบบหลักการ ดังนี้

1) ศีล ได้แก่ การฝึกในด้านพฤติกรรม โดยเฉพาะพฤติกรรมเคยชิน เครื่องมือที่ใช้ในการฝึกศีลก็คือ วินัย วินัยเป็นจุดเริ่มต้นในกระบวนการศึกษาและการพัฒนามนุษย์ เพราะว่าวินัยเป็นตัวการ

จัดเตรียมชีวิตให้อยู่ในสภาพที่เอื้อต่อ การพัฒนา โดยจัดระเบียบความเป็นอยู่การดำ เนินชีวิตและการ อยู่ร่วมกันในสังคมให้เหมาะกับการพัฒนา และให้เอื้อโอกาสใน การที่จะพัฒนา เมื่อฝึกได้ผลจนคนมี พฤติกรรมเคยชินที่ดีตามวินัยนั้นแล้วก็เกิดเป็นศีลดังนั้นโดยสรุปวินัยจะมาในรูปของการ ฝึกพฤติกรรม เคยชินที่ดีและการจัดสภาพแวดล้อมที่จะป้องกันไม่ให้มีพฤติกรรมที่ไม่ดีและเอื้อต่อการมีพฤติกรรมที่ ดีที่พึงประสงค์ การฝึกคนให้คุ้นกับพฤติกรรมที่ดีตลอดจนการจัดระเบียบระบบทั้งหลายทั้งปวงใน สังคมมนุษย์

2) สมภาติ ได้แก่ การฝึกในด้านจิตหรือระดับจิตใจ ได้แก่ การพัฒนาคุณสมบัติต่างๆ ของจิต เยวชนทั้งใน ด้านคุณธรรม เช่น ความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในด้านความสามารถของจิต เช่น ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียร พยายาม ความรับผิดชอบ ความแน่วแน่มั่นคง ความมีสติสมาธิ และในด้านความสุข เช่น ความอิมใจ ความร่าเริงเบิกบานใจ ความสดชื่นผ่องใส ความรู้สึกพอใจว่า พัฒนาคุณภาพสมรรถภาพและสุขภาพของจิต

3) ปัญญา ได้แก่ การฝึกหรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริง เริ่มตั้งแต่ความเชื่อ ความเห็น ความรู้ความเข้าใจ ความหยั่งรู้ เหตุผล การรู้จักวินิจฉัยไตร่ตรองตรวจสอบคิดการสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเน้นการรู้ตรงตามความ เป็นจริง หรือรู้เห็นตามที่มีนเป็นตลอดจนรู้แจ้งความจริงที่ เป็นสากลของสิ่งทั้งปวงจนถึงขั้นรู้เท่าทันธรรมดาของโลก และชีวิตที่ ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระปลอด ปัญหา ไร้ทุกข์เข้าถึงอิสรภาพโดยสมบูรณ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2539)

ส่วนเป้าหมายในการเสริมสร้าง ศีล สมภาติ ปัญญา คือ การเสริมสร้างเยวชนให้มีความเข้าใจ ในหลักธรรมเรื่องไตรสิกขา ก็เพื่อที่จะสร้างเยวชนให้รู้จักความมีวินัยในการกระทำอยู่ในศีลธรรม ใน ส่วนของสมภาติ ฝึกให้เยวชนได้ตระหนักรับรู้ถึงจิตใจของตน รู้จักการพัฒนาด้านจิตใจรู้จักธรรมชาติ ของตัวตนมีปณิธานในการหน้าที่กิจการงาน ในการสร้างสรรค์ ทำในสิ่งที่ดีงาม และการเข้าถึง จุดหมายแห่งชีวิตที่ถึงงานสมบูรณ์ เป็นต้น ส่วนเป้าหมายด้านปัญญา เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ รู้ เหตุผลและคุณค่าหรือ ประโยชน์ ซึ่งนอกจากเห็นการพัฒนาปัญญาแล้วจะเกิดความพอใจ เต็มใจ และตั้งใจทำ เกิดผลดีทางจิตใจและทำให้พฤติกรรมนั้นยังยืนมั่นคงด้วย

ผู้ศึกษามีความเห็นว่า การที่เยวชนได้เข้าใจถึงหลักไตรสิกขา ถือว่าเป็นเรื่องที่เป็นพื้นฐาน ของชีวิต และควรมีความรู้เรื่องนี้ทุกคน เพราะสามารถนำไปใช้ปฏิบัติในชีวิตได้ตลอดไป การ เสริมสร้างเยวชนด้วยหลักไตรสิกขาจะทำให้เยวชนเกิดความประพฤติที่ดีงาม มีความอ่อนน้อม และ เข้าใจในสิ่งต่างๆ ที่เป็นไปในโลกนี้ได้ดีและสามารถเข้าถึงปัญญาแห่งการหลุดพ้นด้วย

หลักธรรมที่สอง ที่ได้นำมาเสริมสร้างเยวชน คือ *หลักสังคหวัตถุ 4* ถือว่าได้มีส่วนทำให้ สังคมมีความเกื้อกูลกันและมีความช่วยเหลือกัน (บุญสิริ ขวลิตธำรง, 2529) ได้กล่าวถึงความหมาย ของสังคหวัตถุว่า ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดเหนี่ยวจิตใจของกันและกัน อันเป็นไปเพื่อการ สงเคราะห์กัน มีอยู่ 4 ข้อ

1) ทาน หมายถึง การให้ การเฉลี่ยเผื่อแผ่แก่กันและกันซึ่งเป็นข้อสำคัญ เพราะว่าทุกคนนั้นย่อมต้องการความช่วยเหลือจากกันและกันอยู่ในด้านต่างๆ ในด้านวัตถุ เช่น ทรัพย์สินเงินทอง เครื่องอุปโภคบริโภคต่างๆ ในด้านกำลังกายช่วยกระทำกิจการของกันและกันทางกาย ด้านวาจา พูดจาช่วยเหลือกันในเรื่องที่ต้องพูดจา ด้านสติปัญญาช่วยให้ความรู้ให้การแนะนำในข้อที่ควรแนะนำต่างๆ การให้การเฉลี่ยเผื่อแผ่เจือจานทุกคนทั้งผู้ใหญ่ ทั้งผู้น้อยต่างก็ควรมีทาน คือ การให้ช่วยเหลือกัน ผู้ใหญ่ให้การช่วยเหลือผู้น้อย ผู้น้อยให้การช่วยเหลือผู้ใหญ่ ด้วยมีจิตใจมุ่งที่จะช่วยให้บรรลุถึงประโยชน์ที่ต้องการ หรือเพื่อที่จะให้พ้นจากอุปสรรคขัดข้องทั้งหลาย

2) ปิยวาจา หมายถึง การเจรจาถ้อยคำซึ่งเป็นที่รักที่จับใจแก่กันและกัน อันเป็นถ้อยคำสุภาพ เพราะวาจาที่พูดออกไปนั้น ถ้าเป็นวาจาที่ไม่สุภาพไม่เป็นที่รักที่พอใจ ก็เป็นวาจา ที่อาจเสียดแทงน้ำใจของผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นเสียใจ เจ็บใจ ไม่สบายใจ เพราะฉะนั้นจึงสมควรที่ทุกคนจะต้องมีสติควบคุมใจ ควบคุมวาจา ที่จะพูดออกไปให้เป็นวาจาที่สุภาพ ที่เหมาะสม สิ่งที่จะเป็นเครื่องในการควบคุมการพูดของเราให้ ไพเราะก็คือสตินั่นเอง ดังนั้นการพูดหรือการแสดงออกทุกครั้งต้องมีสติอยู่เสมอ

3) อัตถจริยา หมายถึง การประพฤติประโยชน์ต่อกันและกัน คือ การทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสถาบัน เช่น โรงพยาบาล มหาวิทยาลัย สังคมที่ตนอาศัยอยู่ ตลอดถึงประเทศชาติสิ่งใดที่เป็นโทษก็ควรละเว้นไม่กระทำ การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์สามารถ ปฏิบัติได้ทั้งกาย วาจา และใจในทุกเวลาทุกโอกาส

4) สมานัตตตา หมายถึง ความเป็นผู้วางตนสม่ำเสมอ หรือเสมอต้นเสมอปลาย ซึ่งหมายถึงการรักษาระเบียบวินัยอันใดที่ทุกคนพึงปฏิบัติทั้งผู้ใหญ่วัยทั้งผู้น้อยตามหน้าที่ ที่บัญญัติเอาไว้เป็นระเบียบของสถานที่ ของหน่วยงาน เช่น กฎระเบียบของสถาบันการศึกษา กฎระเบียบของสถานที่ราชการต่างๆ เป็นต้น ตลอดถึงกฎหมายบ้านเมือง ในทาง พระพุทธศาสนา ก็คือ พระวินัย บัญญัติสำหรับพระภิกษุทั้งหลายนั่นเอง

ผู้ศึกษามีความเห็น ว่า สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่ควรเสริมสร้างเยาวชน โดยอาจจะสอดแทรกไปในเรื่องของรูปแบบกิจกรรม นันทนาการ การทำงานโครงการต่างๆ การให้เยาวชนเข้าใจกันและกัน เป็นการวางรูปแบบการเกื้อกูลกัน และหากเยาวชนได้เป็นผู้นำ ก็จะนำไปประยุกต์ใช้ได้ในอนาคต

หลักธรรมที่สาม ที่ได้นำมาเสริมสร้างเยาวชน คือ อิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมให้เกิดความสำเร็จในการดำรงชีวิต ด้านหน้าที่ การทำงาน การเรียนรู้ การควบคุมงาน อีกทั้งยังเป็นหลักธรรมในการสร้างอนาคตอีกด้วย

อิทธิบาท 4 เป็นแนวทางการเรียน การทำงาน ให้ประสบความสำเร็จที่พระพุทธองค์ได้ ทรงสดับไว้ อันประกอบด้วยแนวปฏิบัติ 4 ข้อ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ซึ่งกระบวนการความทั้ง 4 ข้อ อันเป็น 4 ขั้นตอน ที่ต่อเนื่องหนุนเสริมกัน จะขาดข้อใดข้อหนึ่งไม่ได้ ด้วยว่ามันเป็นกระบวนการที่

เชื่อมโยงกันทั้ง 4 ข้อ จึงจะทำให้ เราประสบผลสำเร็จในชีวิตและการทำงานได้ตามความมุ่งหวัง ดังต่อไปนี้ (พระครูปลัดศกดิ์ มหาวีโร (โกศลสุภวัณณ์), 2569)

1) ฉันทะ คือ การมีใจรักในสิ่งที่ทำ ใจที่รักอันเกิดจากความศรัทธาและเชื่อมั่นต่อสิ่งที่ทำ จึงจะเกิดผลจริงตามควร เราคงเคยได้ยินคำว่า “ขอฉันทามติจากประชุม” บ่อยๆ หรือ “มีฉันทะร่วมกัน” ก่อนเลิกการประชุมบางอันเป็นเหมือนสัญญาระหว่างกันว่าจะทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ร่วมกันหรือละเว้นบางสิ่งร่วมกัน ซึ่งความเข้าใจในข้อนี้คิดว่าถูกเพียงครึ่งเดียว เพราะความหมายของ “ฉันทะ” นั้น ไม่ใช่แปลว่าเป็นสัญญาภาษากระดากหรือสัญญาที่ให้ไว้กับมวลหมู่สมาชิกเท่านั้น หากแต่เป็นสัญญาใจและเป็นใจที่ผูกพัน เป็นใจที่ศรัทธาและเชื่อมั่นต่อสิ่งนั้นอยู่เต็มเปี่ยม จึงจะเกิดความเพียรตามมา การมีใจรักถือว่าสำคัญมาก ไม่ใช่ทำให้รักเพื่ออะไรสักอย่าง หรือห้ามใจไม่ให้รักมันก็ยากยิ่งพอๆ กัน เพราะรักดังกล่าวไม่ได้เกิดจากความรักความศรัทธาของเราจริงๆ ขึ้นทำไปก็มีแต่จะทุกข์ทรมานแม้จะได้บางสิ่งที่มุ่งหวังแล้วก็ตาม ประการสำคัญเป็นการแอบแฝงมาจากความคิดอื่น ศรัทธาอื่นหรือความเป็นอื่นที่เราพยายามหาเหตุและผลมาอธิบายว่า มันคือสิ่งเดียวกันเพื่อให้สามารถดำเนินไปได้หรือเพื่อให้ตัวเองสบายใจที่สุด แต่ถ้าเรามีใจศรัทธาอันแรงกล้าแล้ว พลังสร้างสรรค์ก็จะบังเกิดขึ้นกับเราอย่างมหัศจรรย์ทีเดียว

2) วิริยะ คือ ความมุ่งมั่นทุ่มเท เป็นความมุ่งมั่นทุ่มเททั้งกายและใจ ที่จะเรียนรู้และทำให้เข้าถึงแก่นแท้ของสิ่งนั้นเรื่องนั้น ถ้าหากกระทำก็จะทำจนเชี่ยวชาญจนเป็นผู้รู้ ถ้าหากศึกษาก็จะศึกษาให้รู้จนถึงรากเหง้าของเรื่องราวต่างๆ ดังนั้น คำว่า “วิริยะ” จึงหมายถึง ความเพียรพยายามอย่างสูงที่จะทำตามฉันทะหรือศรัทธาของตัวเอง หากเราไม่มีความเพียรแล้วก็อนุมานได้ว่าเรามีฉันทะหลอกล้อๆ หรือศรัทธาหลอกล้อๆ ทั้งโกหกตัวเองและหลอกผู้อื่นเพื่ออะไรนั้น ผลงานที่เขาทำจะชี้ชัดออกมาเองว่าทำเพื่ออะไร วิริยะนี้มาคู่กับความอดทนอดกลั้น เป็นความรู้สึกละม้ายต่อปัญหาและมีความหวังที่จะเอาชนะอุปสรรคทั้งปวง โดยมีศรัทธาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและเตือนใจ ความอดทนเป็นเครื่องมือสำหรับคนใจเย็นและใจงามด้วย ไม่ใช่มุทะลุดันรบเร้าและรุ่มร้อน เพราะมันจะทำให้มีโอกาสผิดพลาดได้ง่าย หรือสูญเสียความอดทนในที่สุด ดังนั้นความวิริยะอุสาหะ จึงเป็นวิถีทางของบุคคลที่หาญกล้าและท้าวต่ออุปสรรคใดทั้งมวล ความวิริยะมันเกิดจากอะไร เกิดจากศรัทธาหรือฉันทะนั้นเอง และเป็นศรัทธาที่มั่นคงด้วยไม่ว่าจะมีอุปสรรคใดๆ มากกระทบก็ตามก็จะไม่เปลี่ยนแปลงแต่อาจปล่อยวางหรือวางเฉย

3) จิตตะ คือ ใจที่จดจ่อและรับผิดชอบ เมื่อมีใจที่จดจ่อแล้วก็จะเกิดความรอบคอบตาม คำนี้ยิ่งใหญ่มาก ปัจจุบันสังคมซับซ้อนมีสิ่งใหม่ๆ เกิดขึ้นมากมาย แต่ละคนมีภาระหน้าที่ที่ต้องทำมากมาย ไม่รู้จะทำอะไรก่อน เวลาอ่านหนังสือก็คิดถึงงานที่รับผิดชอบ เวลาทำงานก็คิดว่าต้องอ่านหนังสือเพื่อเตรียมตัวสอบ ไม่สามารถมีจิตจดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้นาน ผลคือทำอะไรก็ไม่ดีสักอย่างทำผิดถูกทำอยู่อย่างนั้น แต่ถ้าเรามีใจที่จดจ่อต่อสิ่งที่เราคิดเราทำและรับผิดชอบแล้ว ไม่ว่าจะ

เป็นการเรียนหรือการงานก็ตามทุกอย่างก็จะดีขึ้นไปเอง เราก็จะมีความรอบรู้มากขึ้นเรื่อยๆ ด้วยที่จดจ่อตั้งมั่นและใฝ่เรียนรู้ของเรา เมื่อมีความรอบรู้มากขึ้นก็จะเกิดความรอบคอบตามมา เมื่อมีความรอบคอบแล้วการตัดสินใจทำอะไรก็จะเกิดความผิดพลาดน้อยตามไปด้วย ความรอบคอบจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากไม่รอบรู้

4) วิมังสา คือ การทบทวนในสิ่งที่ได้คิดได้ทำมา อันเกิดจากการมีใจรัก (ฉันทะ) แล้วทำ ด้วยความมุ่งมั่น (วิริยะ) อย่างใจจดใจจ่อและรับผิดชอบ (จิตตะ) โดยใช้วิจารณญาณอย่างรอบรู้และรอบคอบ จึงนำไปสู่การทบทวนตัวเอง และทบทวนองค์กรหรือทบทวนขบวนการ ทบทวนในสิ่งที่ได้คิดสิ่งได้ทำผ่านมามีเกิดผลดีผลเสียอย่างไร ทั้งที่เป็นเรื่องส่วนตัวของเราเองและเป็นเรื่องที่ร่วมคิดร่วมทำกับคนอื่น เพื่อปรับปรุงปรับแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น การทบทวนเรื่องราวจากภายในของตัวเราเองเป็นสิ่งสำคัญมากในยุคปัจจุบันที่ผู้คนเริ่มสับสนวุ่นวายอย่างเข้มข้น ทบทวนความคิดเพื่อตรวจสอบความคิดและการกระทำของเราว่าเราคิดหรือทำจากความคิดอะไร พร้อมกับถามตัวเองว่าเราคิดอย่างนั้นเพื่ออะไร เราทำสิ่งนี้เพื่ออะไร เพื่อความสุขของตัวเองหรือเพื่อความสงบสุขของสังคม ฯลฯ ซึ่งจะทำให้เรารู้ว่าเราควรจะทำอยู่ ณ จุดไหนของสังคมหรือเปลี่ยนแปลงตนอย่างไรไปสู่การสร้างสรรค์ตนเองและสังคมที่งดงาม

ผู้ศึกษามีความเห็นว่ อิทธิบาท 4 ประกอบด้วยหลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสำเร็จในด้านการเรียนการทำงาน และอีกหลายๆ ด้าน ซึ่งเมื่อปฏิบัติตามแล้วก็จะพบว่าเป็นการสร้าง ความมุ่งมั่นและตรวจสอบข้อผิดพลาดและมุ่งปรับปรุง พัฒนาให้ดีขึ้น และจะส่งผลต่อเนื่องกับชีวิตในอนาคต ครอบครัว ควรมีบทบาทในการอบรมไปด้วยก็จะมี ความชัดเจนยิ่งขึ้น

บทสรุป

กระบวนการเสริมสร้างเยาวชนด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนานั้น สิ่งสำคัญที่สุดของการศึกษากระบวนการเสริมสร้างเยาวชน คือ เราต้องเริ่มจากครอบครัวก่อน ต่อมาคือโรงเรียน หน้าที่ของครูอาจารย์ควรมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ปกครอง ติดตามพฤติกรรมเยาวชน ไม่ให้ออกนอกทางหรือมีพฤติกรรมไม่ถูกต้อง เป็นต้น ในส่วนของสถาบันทางศาสนา พระสงฆ์อาจมีการพบปะเยาวชนในกิจกรรมทางศาสนาได้ อาจมีการเล่าเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ โดยเอาสถานการณ์ปัจจุบัน เป็นตัวอย่าง เป็นต้น

ด้านหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ไตรสิกขา สังคหวัตถุ 4 อิทธิบาท 4 ทั้ง สามหลักธรรมที่ศึกษาล้วนเป็นขั้นตอนการพัฒนาคน โดยหากมีการเริ่มต้นด้วยไตรสิกขาเป็นพื้นฐานก่อนแล้วก็จะนำไปสู่การพัฒนาด้วยหลักธรรมอื่นๆ ได้เป็นอย่างดี

ด้านของประโยชน์ที่ได้รับอย่างชัดเจนที่สุด คือ การเข้าใจในหลักคำสอนพื้นฐานของศาสนาของเยาวชน สามารถนำเอาหลักธรรมไปใช้ในชีวิตได้อย่างดี สิ่งที่ได้รับต่อมา เมื่อเยาวชนเกิดความ

ต้องการที่จะเข้าถึงการปฏิบัติทางธรรม ก็จะนำเอาความรู้ที่มีอยู่มาใช้ และอาจส่งผลให้เกิดเป็นผู้นำทางศาสนาได้ในที่สุด แม้ว่าอาจมีจำนวนน้อยนิด แต่อย่างไรก็ตามเมื่อถึงเวลาหนึ่งเยาวชนเหล่านั้นเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ความคิดก็อาจเปลี่ยนแปลง ไปสู่ความเป็นผู้นำทางความคิดทางด้านศาสนาก็เป็นไปได้

เอกสารอ้างอิง

- พระมหาบุญเพียร ปุญญวิริโย. (2545). แนวคิดวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหากำพล คุณงกโร. การพัฒนาเยาวชนแนวพุทธ. (2557). *วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์* ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม.
- พระครูใบฎีกาสุบิน โสภโณ และคณะ. (2569). แนวทางการขับเคลื่อนคุณธรรมจริยธรรมของเด็กและเยาวชนในจังหวัดเชียงราย. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย* ปีที่ 19 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2539). *การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- พระครูปลัดศักดิ์ มหาวิโร (โกศลสุภวัฒน์). (2569). ศึกษาการใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดบางเตย เขตบึงกุ่ม กรุงเทพมหานคร. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ชำเลื่อง วุฒิจันทร์. (2524). *หลักการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.
- บุญสิริ ชวลิตธารง. (2529). *ธรรมโอสถ*. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์.
- พงศ์ ทรดาล. (2546). *จิตวิทยาอุตสาหกรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต). (2561). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. พิมพ์ครั้งที่ 21. นครปฐม.
- สรายุทธ เพ็ชรซีก. (2553). ปัจจัยทางครอบครัวที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น: ศึกษากรณีโรงเรียนมินประสาธวิทยา เขต มีนบุรี กรุงเทพมหานคร. *ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม)*. คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

